

उच्च माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांचा व्यावसायिक शिक्षणाकडे पाहण्याच्या दृष्टिकोनाचे मूल्यमापन

गीता योगीराज तांदळे, संशोधक विद्यार्थी, शासकीय अध्यापक महाविद्यालय, (आय.ए.एस.ई.), औरंगाबाद
डॉ. नलिनी रामचंद्र चोंडेकर, संशोधन मार्गदर्शक, प्राचार्य, शासकीय अध्यापक महाविद्यालय,
(आय.ए.एस.ई.), औरंगाबाद

सारांश

हा अभ्यास छत्रपती संभाजीनगर शहरातील उच्च माध्यमिक विद्यार्थ्यांचा व्यावसायिक शिक्षणाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन, त्याचे महत्त्व, विषयातील स्वारस्य आणि व्यावसायिक क्रियाकलापांमध्ये गुंतण्याची इच्छा यावर लक्ष केंद्रित करतो. विविध शैक्षणिक प्रवाहातील (विज्ञान, वाणिज्य आणि कला) 200 विद्यार्थ्यांचा नमुना संरचित प्रश्नावली वापरून सर्वेक्षण करण्यात आला. विद्यार्थ्यांनी त्यांच्या भविष्यातील करिअरच्या मार्गासाठी व्यावसायिक शिक्षणाची सुसंगतता ओळखून एकंदरीत सकारात्मक वृत्ती प्रकट केली. वाणिज्य शाखेच्या विद्यार्थ्यांनी व्यावसायिक उपक्रमांमध्ये सहभागी होण्यासाठी उच्च पातळीवरील स्वारस्य आणि इच्छा दर्शविली, तर विज्ञान आणि कला विद्यार्थ्यांनी तुलनेने कमी उत्साह दाखवला. अभ्यासात सैद्धांतिक ज्ञान आणि व्यावहारिक व्यस्ततेमधील अंतर देखील अधोरेखित करण्यात आले आहे, कारण अनेक विद्यार्थ्यांनी व्यावसायिक संधींची इच्छा व्यक्त केली आहे. हे निष्कर्ष शाळांना अधिक अनुभवात्मक शिक्षण कार्यक्रम प्रदान करण्याची आणि धोरणकर्त्यांसाठी व्यावसायिक शिक्षण अधिक प्रभावीपणे अभ्यासक्रमात समाकलित करण्याची गरज अधोरेखित करतात.

मुख्य संबोध: व्यावसायिक शिक्षण, विद्यार्थ्यांची मनोवृत्ती, उच्च माध्यमिक विद्यार्थी, छत्रपती संभाजीनगर शहर, अनुभवात्मक शिक्षण, शैक्षणिक प्रवाह, उद्योजक क्रियाकलाप, शैक्षणिक धोरण.

1. प्रस्तावना

आर्थिक विकासामध्ये, नवकल्पना वाढविण्यात, रोजगाराच्या संधी निर्माण करण्यात आणि एकूणच सामाजिक प्रगतीमध्ये व्यावसायिक महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावते. आजच्या गतिमान जागतिक अर्थव्यवस्थेमध्ये, व्यावसायिक कौशल्ये केवळ व्यावसायिक यशासाठीच नव्हे तर वैयक्तिक आणि व्यावसायिक वाढीसाठी देखील आवश्यक मानली जात आहेत. हे ओळखून, जगभरातील शैक्षणिक संस्थांनी आधुनिक कर्मचाऱ्यांच्या मागणीसाठी विद्यार्थ्यांना तयार करण्यासाठी माध्यमिक शिक्षणासह विविध शैक्षणिक स्तरांवर व्यावसायिक शिक्षण सुरू करण्यास सुरुवात केली आहे. व्यावसायिक शिक्षणाचे उद्दिष्ट विद्यार्थ्यांना संधी ओळखण्यासाठी आवश्यक ज्ञान, कौशल्ये आणि मानसिकतेने सुसज्ज करणे, मोजलेली जोखीम स्वीकारणे आणि संसाधने प्रभावीपणे व्यवस्थापित करणे हे आहे. हे सर्जनशीलता, समस्या सोडवणे आणि लवचिकता वाढवते, जे केवळ व्यवसायातच नाही तर इतर विविध क्षेत्रांमध्ये देखील मौल्यवान आहे. त्याचे वाढते महत्त्व असूनही, व्यावसायिक शिक्षणाची अंमलबजावणी आणि स्वागत प्रदेश आणि शैक्षणिक प्रणालींमध्ये भिन्न आहे. भारतात, सरकार आणि शैक्षणिक अधिकाऱ्यांनी, विशेषतः राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (NEP) 2020 अंतर्गत व्यापक शैक्षणिक सुधारणांचा भाग म्हणून व्यावसायिक शिक्षणावर भर देण्यास सुरुवात केली आहे.

या उपक्रमांचे यश मुख्यत्वे विद्यार्थ्यांच्या उद्योजकतेच्या शिक्षणाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन आणि समज यावर अवलंबून आहे. विद्यार्थ्यांना गुंतवून ठेवणारे आणि व्यावसायिक आवड जोपासणारे प्रभावी अभ्यासक्रम आणि कार्यक्रम तयार करण्यासाठी या मनोवृत्ती समजून घेणे महत्वाचे आहे. हा अभ्यास महाराष्ट्रातील छत्रपती संभाजीनगर शहरातील उच्च माध्यमिक विद्यार्थ्यांवर केंद्रित आहे, ज्याचा उद्देश व्यावसायिक शिक्षणाकडे पाहण्याच्या त्यांच्या वृत्तीचे मूल्यांकन करणे आहे. छत्रपती संभाजीनगर,

पारंपारिक आणि आधुनिक उद्योगांचे मिश्रण असलेले एक उद्योन्मुख शहरी केंद्र म्हणून, व्यावसायिक प्रतिभेचे पालनपोषण करण्यासाठी एक सुपीक मैदान प्रदान करते. तथापि, या प्रदेशातील विद्यार्थ्यांना विशेषतः उच्च माध्यमिक स्तरावर व्यावसायिक शिक्षण कसे समजते यावर मर्यादित संशोधन अस्तित्वात आहे. या अभ्यासाचे उद्दिष्ट व्यावसायिक शिक्षणाचे महत्त्व, या विषयातील त्यांची आवड आणि व्यावसायिक क्रियाकलापांमध्ये गुंतण्याची त्यांची इच्छा याविषयी विद्यार्थ्यांच्या मनोवृत्तीचा शोध घेणे हा आहे. शैक्षणिक प्रवाह (विज्ञान, वाणिज्य आणि कला) मधील फरकांचे परीक्षण करून, हे संशोधन अंतर्दृष्टी प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते जे शिक्षक आणि धोरणकर्त्यांना विद्यार्थ्यांच्या विविध गरजा पूर्ण करण्यासाठी व्यावसायिक शिक्षण कार्यक्रम तयार करण्यात मदत करू शकतात. या अभ्यासाचे निष्कर्ष भारतातील व्यावसायिक शिक्षणावर सुरू असलेल्या प्रवचनाला हातभार लावतील, तरुण विद्यार्थ्यांमधील व्यावसायिक प्रतिभेला चालना देण्याच्या संभाव्यतेवर प्रकाश टाकतील.

1.1 भारतातील व्यावसायिक शिक्षण

अलिकडच्या वर्षांत भारतातील व्यावसायिक शिक्षणाला लक्षणीय गती मिळाली आहे, कारण देश आपल्या वाढत्या आर्थिक आकांक्षांच्या अनुषंगाने नाविन्यपूर्ण आणि स्वावलंबनाची संस्कृती विकसित करू इच्छित आहे. ऐतिहासिकदृष्ट्या, भारतातील शिक्षण हे विज्ञान, गणित आणि मानविकी यांसारख्या पारंपारिक विषयांवर जास्त लक्ष केंद्रित केले गेले आहे, ज्यात व्यावसायिक कौशल्यांवर मर्यादित भर देण्यात आला आहे. तथापि, अर्थव्यवस्थेचा विकास होत असताना, बेरोजगारी, रोजगार निर्मिती आणि आर्थिक वैविध्य या आव्हानांना तोंड देण्यासाठी उद्योजकतेला चालना देणे महत्वाचे आहे, अशी मान्यता वाढत आहे. **राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (NEP) 2020** ची ओळख शैक्षणिक प्रणालीच्या विविध स्तरांवर व्यावसायिक शिक्षणाला चालना देण्यासाठी एक परिवर्तनकारी पाऊल म्हणून ओळखले जाते. NEP 2020 अनुभवात्मक शिक्षण, गंभीर विचार आणि ज्ञानाच्या व्यावहारिक उपयोगांवर भर देते—मुख्य तत्त्वे जी व्यावसायिक मानसिकतेशी जवळून जुळतात. माध्यमिक शालेय स्तरापासून सुरू होणाऱ्या मुख्य प्रवाहातील अभ्यासक्रमात व्यावसायिक शिक्षण आणि व्यावसायिक प्रशिक्षण समाकलित करणे हे धोरणाचे उद्दिष्ट आहे. समस्या सोडवणे, सर्जनशीलता, नाविन्य आणि लहानपणापासून जोखीम घेणे यासारख्या व्यावसायिक कौशल्यांचे पालनपोषण करण्यासाठी या शिफ्टचा हेतू आहे.

भारतातील व्यावसायिक शिक्षणाच्या विस्तारासाठी विविध सरकारी आणि गैर-सरकारी उपक्रमांनीही हातभार लावला आहे. 'स्टार्टअप इंडिया' सारखे कार्यक्रम, 2016 मध्ये लाँच केले गेले, त्यांचे उद्दिष्ट नवोन्मेष आणि स्टार्टअप्सचे पालनपोषण करण्यासाठी एक मजबूत इकोसिस्टम तयार करणे आहे. या उपक्रमामुळे देशभरातील तरुण उद्योजकांसाठी अनेक उष्मायन केंद्रे, व्यावसायिक विकास कार्यक्रम आणि निधीची यंत्रणा विकसित झाली आहे. त्याचप्रमाणे, **अटल इनोव्हेशन मिशन (AIM)** सारख्या योजनांनी विद्यार्थ्यांना व्यावसायिक क्रियाकलाप आणि सर्जनशील समस्या सोडवण्यास प्रोत्साहित करण्यासाठी शाळांमध्ये नवोपक्रम प्रयोगशाळा स्थापन करण्यास प्रोत्साहन दिले आहे. या प्रयत्नांनंतरही, व्यावसायिक शिक्षणाची अंमलबजावणी असमान राहते, विशेषतः शालेय स्तरावर. बऱ्याच शैक्षणिक संस्थांमध्ये अजूनही पुरेशी संसाधने, प्रशिक्षित विद्याशाखा आणि व्यावसायिक इकोसिस्टमची कमतरता आहे जी विद्यार्थ्यांना वास्तविक जगाशी संपर्क साधू शकते. शिवाय, एक व्यवहार्य करिअर पर्याय म्हणून उद्योजकतेची धारणा अजूनही विकसित होत आहे, अनेक विद्यार्थी आणि पालक अभियांत्रिकी, औषध किंवा सरकारी सेवांमध्ये पारंपारिक करिअर मार्गांना प्राधान्य देतात.

5 ट्रिलियन डॉलर्सची अर्थव्यवस्था बनण्याच्या भारताच्या महत्वाकांक्षी उद्दिष्टाच्या पार्श्वभूमीवर व्यावसायिक शिक्षणाची गरज अधिक स्पष्ट झाली आहे. व्यावसायिक कौशल्यांसह विद्यार्थ्यांना सक्षम बनवणे आर्थिक स्वयंपूर्णता आणि नावीन्यपूर्णतेला चालना देऊ शकते, ज्यामुळे देशाला बेरोजगारी आणि अधिक गतिमान, लवचिक अर्थव्यवस्थेची आवश्यकता या दोन्हींचे निराकरण करण्यात मदत होते. शिवाय,

माध्यमिक स्तरावरील व्यावसायिक शिक्षण विद्यार्थ्यांच्या मनोवृत्ती आणि आकांक्षांना आकार देण्यात, त्यांना संधी ओळखण्यात, व्यावसायिक उपक्रम निर्माण करण्यात आणि देशाच्या व्यापक आर्थिक उद्दिष्टांमध्ये योगदान देण्यात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावू शकते. व्यावसायिक शिक्षणाला मुख्य प्रवाहातील अभ्यासक्रमात समाकलित करून, शाश्वत आर्थिक विकासाला चालना देण्यासाठी सक्षम असलेल्या उद्योजकांची नवीन पिढी विकसित करण्याचे भारताचे उद्दिष्ट आहे. तथापि, या उपक्रमांचे यश हे विद्यार्थ्यांच्या वृत्तीवर, प्रतिबद्धतेवर आणि दर्जेदार व्यावसायिक शिक्षण कार्यक्रमांपर्यंत पोहोचण्यावर अवलंबून असते- ज्यामुळे तळागाळातील या प्रयत्नांना विद्यार्थी कसे समजतात हे शोधणे अत्यावश्यक बनते.

2. संदर्भ साहित्याचा आढावा

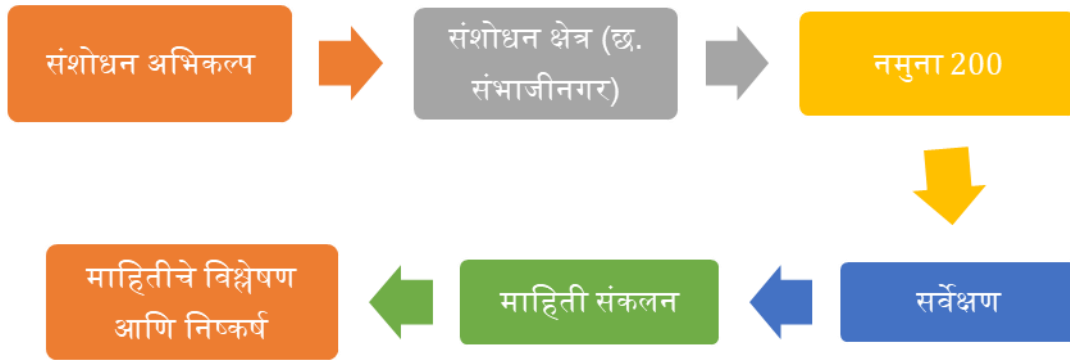
अलीकडच्या शैक्षणिक साहित्यात व्यावसायिक शिक्षण, नोकरीतील समाधान आणि विविध संदर्भांमध्ये व्यवसायातील यशाचा शोध याकडे लक्षणीय लक्ष वेधले गेले आहे. हे पुनरावलोकन व्यावसायिक क्षमता, नोकरीतील समाधान, महिला व्यावसायिक आणि शिक्षण आणि नैतिकतेच्या छेदनबिंदूशी संबंधित अभ्यासातील प्रमुख अंतर्दृष्टी एकत्रित करते. Patiu, Eleazar, आणि Nayve Jr. (2024) यांनी Concepcion, Tarlac मधील सूक्ष्म आणि लघु उद्योगांमधील व्यावसायिक क्षमता आणि व्यवसाय यश यांच्यातील संबंधांची तपासणी केली. त्यांचा अभ्यास ठळकपणे दर्शवितो की व्यावसायिक क्षमता, जसे की जोखीम व्यवस्थापन, नवकल्पना आणि निर्णय घेण्याची कौशल्ये, लहान व्यवसायांच्या यशासाठी निर्णायक आहेत. हे संशोधन उपयुक्त व्यावसायिक शिक्षणाचे महत्त्व अधोरेखित करते जे या क्षमता विकसित करण्यावर लक्ष केंद्रित करते. या अभ्यासातून पुढे असे दिसून आले आहे की व्यावसायिक कौशल्य विकासात सक्रियपणे गुंतलेले व्यवसाय मालक त्यांच्या उपक्रमांमध्ये उच्च वाढ आणि टिकाऊपणा अनुभवतात. हा निष्कर्ष सुचवितो की व्यावसायिक शिक्षण केवळ सैद्धांतिक ज्ञानावरच लक्ष केंद्रित करत नाही तर व्यावहारिक कौशल्यांवर देखील लक्ष केंद्रित केले पाहिजे जे थेट व्यावसायिक संदर्भांमध्ये लागू केले जाऊ शकतात.

श्री रामकिसन ए मोरे, गावंडे, आणि गावंडे (2024) यांनी दोडामार्ग तहसीलमधील प्राथमिक शाळेतील शिक्षकांमधील नोकरीतील समाधानाची तपासणी केली. त्यांच्या संशोधनात असे आढळून आले की नोकरीतील समाधानाचा शिक्षकांच्या कार्यक्षमतेवर आणि विस्ताराने, विद्यार्थ्यांच्या निकालांवर लक्षणीय परिणाम होतो. कामाचे वातावरण, मोबदला आणि व्यावसायिक वाढीच्या संधी यासारख्या घटकांना नोकरीच्या समाधानाचे महत्त्वपूर्ण निर्धारक म्हणून ओळखले गेले. हे रेड्डी आणि वल्लभनेनी (2023) यांच्या निष्कर्षांशी जुळते, ज्यांनी छत्रपती संभाजीनगरमधील व्यवस्थापन संस्थांमधील प्राध्यापकांमध्ये नोकरीतील समाधान शोधले. दोन्ही अभ्यासांनी एकूण कामगिरी सुधारण्यासाठी सकारात्मक कामाच्या वातावरणाला प्रोत्साहन देण्याचे महत्त्व अधोरेखित केले आहे, व्यावसायिक शिक्षणासह शिक्षणाच्या पलीकडे असलेल्या क्षेत्रांसाठी व्यापक परिणामांवर भर दिला आहे. सहाय्यक कामाचे वातावरण त्याचप्रमाणे व्यावसायिक क्रियाकलापांबद्दल विद्यार्थ्यांची प्रतिबद्धता आणि वृत्ती वाढवू शकते, त्यामुळे व्यावसायिक शिक्षण कार्यक्रमांच्या यशावर परिणाम होतो. जॉन आणि बाशा (2022) यांनी भारतातील महिला व्यावसायिक विकासातील आव्हाने आणि संभावनांचा शोध घेतला, विशेषतः महामारीनंतरच्या संदर्भात. त्यांना असे आढळून आले की महिला उद्योजकांना अर्थसाह्य, सामाजिक-सांस्कृतिक मर्यादा आणि अपुरी समर्थन प्रणाली यासह महत्त्वपूर्ण अडथळ्यांचा सामना करावा लागतो. या आव्हानांना न जुमानता, महामारीने महिला उद्योजकांसाठी विशेषतः ई-कॉमर्स आणि डिजिटल सेवा यांसारख्या क्षेत्रात नवीन संधी खुल्या केल्या आहेत. हे पांडे आणि भारती (2020) च्या निष्कर्षांशी जुळते, ज्यांनी महाराष्ट्रातील महिलांच्या नेतृत्वाखालील उद्योगांबद्दल महिलांच्या दृष्टीकोनांवर एक प्रायोगिक अभ्यास केला. त्यांचे संशोधन विशेषतः महिला उद्योजकांना येणाऱ्या अडथळ्यांना लक्ष्य करणाऱ्या धोरणांची गरज अधोरेखित करते, ज्यात मार्गदर्शन कार्यक्रम आणि आर्थिक प्रोत्साहन यांचा समावेश आहे. हे

अभ्यास सूचित करतात की व्यावसायिक शिक्षणाने स्त्रियांना भेडसावणाऱ्या अनन्य आव्हानांना सामोरे जाणे आवश्यक आहे, लिंग-समावेशक धोरणांना प्रोत्साहन देणे जे उद्योजक क्रियाकलापांमध्ये महिलांच्या सहभागास प्रोत्साहन देतात.

परीडा आणि परीडा (2022) ने भारतातील शिक्षण आणि शासनामध्ये नैतिकता एकत्रित करण्याच्या गंभीर आव्हानांचे परीक्षण केले. त्यांच्या अभ्यासात नैतिक तर्क आणि निर्णयक्षमता समाविष्ट करण्यासाठी शैक्षणिक शिक्षणाच्या पलीकडे विस्तारलेल्या शिक्षणासाठी मूल्य-चालित दृष्टिकोनाच्या गरजेवर जोर देण्यात आला. हे विशेषतः व्यावसायिक शिक्षणाच्या संदर्भात प्रासंगिक आहे, जेथे सामाजिक जबाबदारी, टिकाऊपणा आणि कॉर्पोरेट गव्हर्नन्स यासारखी नैतिक आव्हाने अधिक महत्त्वाची होत आहेत. व्यावसायिक शिक्षणामध्ये नैतिक तत्त्वांचे एकत्रीकरण विद्यार्थ्यांना त्यांच्या व्यावसायिक निर्णयांचे मार्गदर्शन करणारी नैतिक चौकट विकसित करण्यात मदत करू शकते, ज्यामुळे दीर्घकालीन यश आणि सामाजिक प्रभावामध्ये योगदान होते. चिंचमलतपुरे आणि कोष्टी (२०२१) यांनी ग्रामीण युवकांच्या शेतीकडे पाहण्याच्या वृत्तीचा अभ्यास केला आणि असे आढळून आले की उद्योजकतेकडे पारंपारिक शेतीला एक व्यवहार्य पर्याय म्हणून पाहिले जाते. हा अभ्यास अधोरेखित करतो की ग्रामीण तरुणांना, उद्योजकतेशी संबंधित जोखमीची जाणीव असताना, त्यांचा स्वतःचा व्यवसाय सुरू करण्याकडे कल वाढतो आहे. वृत्तीतील हा बदल सुचवितो की ग्रामीण संदर्भानुसार तयार केलेले व्यावसायिक शिक्षण कार्यक्रम, विशेषतः कृषी व्यवसायावर लक्ष केंद्रित करणारे, ग्रामीण लोकांमध्ये व्यावसायिक क्रियाकलापांना चालना देण्यासाठी प्रभावी ठरू शकतात.

3. संशोधनाची कार्यपद्धती

आकृती: 1 संशोधनाची कार्यपद्धती

हा अभ्यास छत्रपती संभाजीनगर शहरातील व्यावसायिक शिक्षणाकडे असलेल्या उच्च माध्यमिक विद्यार्थ्यांच्या वृत्तीचे मूल्यांकन करण्यासाठी परिमाणात्मक संशोधन डिझाइनचा वापर करतो. हा दृष्टीकोन पद्धतशीर डेटा संकलन आणि विश्लेषणास अनुमती देतो, विद्यार्थ्यांच्या धारणा स्पष्टपणे समजून घेणे सुलभ करते. परिमाणवाचक डेटावर लक्ष केंद्रित करून, अभ्यासाचे उद्दिष्ट व्यावसायिक शिक्षणाकडे विद्यार्थ्यांच्या वृत्तीशी संबंधित कल आणि संबंध ओळखणे आहे. छत्रपती संभाजीनगर शहरातील विविध शाळांमधून 200 उच्च माध्यमिक विद्यार्थ्यांचा नमुना निवडण्यात येणार आहे. स्तरीकृत यादृच्छिक नमुना पद्धतीचा वापर केल्याने लिंग आणि सामाजिक-आर्थिक स्थितीसह विविध शाळा, शैक्षणिक प्रवाह (विज्ञान, वाणिज्य, कला) आणि लोकसंख्याशास्त्रीय पार्श्वभूमी यांचे प्रतिनिधित्व सुनिश्चित होते. हा दृष्टिकोन विद्यार्थ्यांचे विविध

अनुभव आणि दृष्टीकोन कॅप्चर करून निष्कर्षांची विश्वासाहता आणि वैधता वाढवतो. विशेषतः या अभ्यासासाठी तयार केलेली संरचित प्रश्नावली वापरून डेटा संकलित केला जाईल. प्रश्नावलीमध्ये लोकसंख्याविषयक प्रश्नांचा समावेश असेल (वय, लिंग, अभ्यासाचा प्रवाह आणि सामाजिक-आर्थिक पार्श्वभूमी) आणि व्यावसायिक शिक्षणाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन मोजण्यासाठी आयटम.

लिकर्ट स्केल (1 ते 5 पर्यंत) विद्यार्थ्यांच्या मनोवृत्तीच्या विविध आयामांचे मूल्यांकन करेल, जसे की व्यावसायिक शिक्षणाचे महत्त्व आणि प्रासंगिकता, विषयातील स्वारस्य आणि उद्योजक क्रियाकलापांमध्ये गुंतण्याची इच्छा. स्पष्टता आणि विश्वासाहता सुनिश्चित करण्यासाठी, प्रश्नावलीची विद्यार्थ्यांच्या लहान गटासह प्रायोगिक चाचणी घेतली जाईल आणि त्यांच्या अभिप्रायाच्या आधारे समायोजन केले जाईल. डेटा संकलन प्रक्रियेमध्ये शाळेच्या अधिकाऱ्यांच्या पूर्वपरवानगीसह शाळेच्या वेळेत निवडलेल्या विद्यार्थ्यांना प्रश्नावलीचे व्यवस्थापन करणे समाविष्ट असेल. विद्यार्थ्यांना अभ्यासाचा उद्देश स्पष्ट करण्यासाठी आणि गोपनीयतेची खात्री करण्यासाठी स्पष्ट सूचना दिल्या जातील. अपूर्ण प्रतिसादांचा धोका कमी करण्यासाठी प्रशासनानंतर त्वरित पूर्ण केलेल्या प्रश्नावली गोळा केल्या जातील. एकदा डेटा संकलित केल्यानंतर, वर्णनात्मक आणि अनुमानात्मक दोन्ही आकडेवारी वापरून त्याचे विश्लेषण केले जाईल. वर्णनात्मक आकडेवारी, जसे की साधन आणि मानक विचलन, विद्यार्थ्यांची लोकसंख्याशास्त्रीय माहिती आणि एकूण वृत्ती यांचा सारांश देईल. टी-चाचण्या आणि ANOVA सह अनुमानित आकडेवारी, लोकसंख्याशास्त्रीय घटकांवर आधारित वृत्तींमधील फरक तपासतील, तर सहसंबंध विश्लेषण वृत्तीचे परिमाण आणि लोकसंख्याशास्त्रीय चल यांच्यातील संबंध शोधतील. डेटा विश्लेषणामध्ये अचूकता सुनिश्चित करण्यासाठी SPSS किंवा R सारखे सांख्यिकीय सॉफ्टवेअर वापरले जाईल.

4. निष्कर्ष आणि चर्चा

या अभ्यासात छत्रपती संभाजीनगर शहरातील विविध शाळांमधील 200 उच्च माध्यमिक विद्यार्थ्यांचे व्यावसायिक शिक्षणाकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन तपासण्यात आला. 55% पुरुष आणि 45% महिला म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या प्रतिसादकर्त्यांच्या लोकसंख्याशास्त्रीय विघटनाने विविध प्रतिनिधित्व दर्शवले. नमुन्यात तीनही शैक्षणिक प्रवाहातील विद्यार्थ्यांचा समावेश आहे: 40% विज्ञान, 35% वाणिज्य आणि 25% कला.

कोष्टक 1: प्रतिसादकर्त्यांची लोकसंख्याशास्त्रीय वैशिष्ट्ये

प्रतिसादक प्रकार	वारांवारीता (N=200)	शेकडेवारी (%)
लिंग		
मुले	110	55%
मुली	90	45%
शिक्षण शाखा		
विज्ञान	80	40%
वाणिज्य	70	35%
कला	50	25%

लीकर्ट स्केल प्रतिसादांच्या विश्लेषणाने अनेक प्रमुख निष्कर्ष उघड केले. व्यावसायिक शिक्षणाच्या महत्त्वासाठी एकूण सरासरी स्कोअर 4.2 होता, जे विद्यार्थ्यांमध्ये एक मजबूत करार दर्शविते की असे शिक्षण त्यांच्या भविष्यातील करिअरच्या संभाव्यतेसाठी महत्त्वपूर्ण आहे. विशेष म्हणजे, 75% प्रतिसादकर्त्यांनी व्यावसायिक शिक्षणातील त्यांची स्वारस्य "उच्च" किंवा "अत्यंत उच्च" म्हणून रेट केली. याव्यतिरिक्त,

विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक प्रवाह आणि व्यावसायिक शिक्षणाकडे पाहण्याचा त्यांचा दृष्टिकोन ($p < 0.05$) यांच्यात महत्त्वपूर्ण संबंध आढळून आला. वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थ्यांनी विज्ञान (सरासरी स्कोअर 4.1) आणि कला (म्हणजे 3.8 गुण) यांच्या तुलनेत अधिक अनुकूल वृत्ती (सरासरी 4.5 गुण) प्रदर्शित केले.

कोष्टक 2: व्यावसायिक शिक्षणाविषयी अभिवृत्ती

विधान	माध्यमान स्कोर	प्रमाण विचलन
व्यावसायिक शिक्षणाचे महत्त्व	4.2	0.7
व्यावसायिक विषयातील रुची	4.0	0.8
भविष्यातील कारकीर्द संबंधित	4.3	0.6
व्यावसायिक कृतींमध्ये सहभागी होण्याची इच्छा	4.1	0.9

शिवाय, व्यावसायिक क्रियाकलापांमध्ये गुंतण्याची इच्छा देखील एक महत्त्वपूर्ण घटक म्हणून उदयास आली, 70% विद्यार्थ्यांनी त्यांच्या शाळांमध्ये ऑफर केल्यास उद्योजक उपक्रम किंवा कार्यशाळांमध्ये सहभागी होण्याची इच्छा व्यक्त केली. निष्कर्ष असे सूचित करतात की विद्यार्थी व्यावसायिक शिक्षणाचे महत्त्व ओळखत असताना, त्यांच्या शैक्षणिक वातावरणात व्यावहारिक व्यस्ततेच्या संधींमध्ये अजूनही लक्षणीय अंतर आहे.

कोष्टक 3: शिक्षण शाखा निहाय अभिवृत्ती

शिक्षण शाखा	माध्यमान स्कोर (महत्त्व)	माध्यमान स्कोर (रुची)	माध्यमान स्कोर (इच्छाशक्ती)
विज्ञान	4.1	3.9	4.0
वाणिज्य	4.5	4.2	4.3
कला	3.8	3.7	3.6

कोष्टक 4: व्यावसायिक कार्याशाळात सहभाग घेण्याची इच्छाशक्ती

Activity	Willingness (%)
व्यावसायिक कार्यशाळेतील सहभाग	70%
व्यावसायिक क्लब मध्ये जुळणे	65%
मार्गदर्शन कार्यक्रमांमध्ये व्यस्त राहणे	60%
व्यावसायिक व्यक्तींच्या व्याख्यानांना हजार राहणे	75%

या अभ्यासाचे परिणाम छत्रपती संभाजीनगर शहरातील उच्च माध्यमिक विद्यार्थ्यांच्या उद्योजकतेच्या शिक्षणाकडे पाहण्याच्या दृष्टीकोनातून महत्त्वपूर्ण अंतर्दृष्टी देतात. एकूणच सकारात्मक दृष्टीकोन आजच्या अर्थव्यवस्थेतील व्यावसायिक कौशल्यांच्या मूल्याबद्दल विद्यार्थ्यांमध्ये वाढती जागरूकता दर्शवते. हे समकालीन अभ्यासक्रमाचा एक महत्वाचा घटक म्हणून व्यावसायिक शिक्षणाची आवश्यकता

अधोरेखित करणाऱ्या जागतिक ट्रेडशी संरेखित करते. वाणिज्य विद्यार्थ्यांनी नोंदवलेल्या उच्च व्याज पातळीचे श्रेय त्यांच्या शैक्षणिक चौकटीतील व्यावसायिक संकल्पनांशी थेट संपर्क साधून दिले जाऊ शकते, ज्यामुळे ते उद्योजकतेच्या कल्पनेला अधिक ग्रहणक्षम बनवतात. याउलट, विज्ञान आणि कला प्रवाहातील विद्यार्थ्यांना त्यांच्या क्षेत्राशी व्यावसायिक कशी संबंधित असू शकते हे समजून घेण्यासाठी लक्षित जागरूकता कार्यक्रमांचा फायदा होऊ शकतो. वृत्तींमधील विसंगती सूचित करते की सर्व शाखांमध्ये व्यावसायिक मानसिकता वाढवण्यासाठी अनुरूप शैक्षणिक हस्तक्षेप आवश्यक असू शकतात. व्यावसायिक क्रियाकलापांमध्ये गुंतण्याची तीव्र इच्छा शाळांना ही आवड निर्माण करणारे कार्यक्रम विकसित आणि अंमलबजावणी करण्याची संधी अधोरेखित करते. कार्यशाळा, मार्गदर्शन कार्यक्रम आणि व्यावसायिक क्लब सैद्धांतिक ज्ञानाला पूरक असे व्यावहारिक अनुभव देऊ शकतात. असे केल्याने, शैक्षणिक संस्था उद्योजकांच्या पुढील पिढीचे पालनपोषण करण्यात मोलाची भूमिका बजावू शकतात.

कोष्टक 5: व्यावसायिक शिक्षणविषयक वृत्तीसंदर्भात टी-चाचणीचे परिणाम

गट तुलना	मध्यमान स्कोर (गट 1)	मध्यमान स्कोर (गट 2)	t-Value	p-Value	सार्थक फरक
मुले विरुद्ध मुली (महत्व)	4.3	4.1	1.95	0.052	नाही
मुले विरुद्ध मुली (रुची)	4.1	3.9	1.85	0.065	नाही
मुले विरुद्ध मुली (इच्छाशक्ती)	4.2	4.0	1.70	0.090	नाही
विज्ञान विरुद्ध वाणिज्य (महत्व)	4.1	4.5	2.67	0.008	होय
विज्ञान विरुद्ध कला (रुची)	3.9	3.7	0.82	0.414	नाही
वाणिज्य विरुद्ध कला (इच्छाशक्ती)	4.3	3.6	3.50	0.001	होय

सरासरी वृत्ती विधानांवर प्रत्येक गटासाठी सरासरी स्कोअर करा. तुलनेसाठी टी-मूल्याची गणना केलेली टी-सांख्यिकी. p- फरक सांख्यिकीयदृष्ट्या महत्त्वपूर्ण आहेत की नाही हे दर्शविणारी महत्त्व पातळीचे मूल्य करा (सामान्यतः, $p < 0.05$). महत्त्वपूर्ण फरक दोन गटांमध्ये सांख्यिकीयदृष्ट्या महत्त्वपूर्ण फरक आहे की नाही हे सूचित करते.

5. संशोधनाचे निष्कर्ष

या अभ्यासाचे उद्दिष्ट छत्रपती संभाजीनगर शहरातील उच्च माध्यमिक विद्यार्थ्यांच्या उद्योजकतेच्या शिक्षणाकडे पाहण्याच्या दृष्टिकोनाचे मूल्यांकन करणे, त्यांच्या धारणा आणि व्यावसायिक क्रियाकलापांमध्ये सहभागी होण्याची तयारी याविषयी मौल्यवान अंतर्दृष्टी प्रदान करणे हा आहे. विद्यार्थ्यांनी त्यांच्या भविष्यातील करिअरसाठी व्यावसायिक शिक्षणाचे महत्त्व ओळखून एकूण सकारात्मक दृष्टिकोन दाखवला

आहे. वाणिज्य विद्यार्थ्यांनी, विशेषतः, व्यवसायाशी संबंधित विषयांच्या संपर्कामुळे, व्यावसायिक उपक्रमांमध्ये गुंतण्याची अधिक स्वारस्य आणि इच्छा दर्शविली. तथापि, विज्ञान आणि कला प्रवाहातील विद्यार्थ्यांनी कमी अनुकूल वृत्ती दाखवली, सर्व शाखांमध्ये व्यावसायिक मानसिकता वाढवण्यासाठी अनुकूल शैक्षणिक हस्तक्षेपांची आवश्यकता अधोरेखित केली. या अभ्यासाने व्यावहारिक व्यस्ततेच्या संधींमध्ये लक्षणीय अंतर देखील उघड केले आहे, अनेक विद्यार्थ्यांनी कार्यशाळा, मार्गदर्शन कार्यक्रम आणि व्यावसायिक क्लबद्वारे व्यावसायिक अनुभवांची इच्छा व्यक्त केली आहे. यावरून असे सूचित होते की विद्यार्थी व्यावसायिक शिक्षणाला महत्त्व देतात, त्यांना त्यांचे ज्ञान लागू करण्यासाठी आणि संबंधित कौशल्ये विकसित करण्यासाठी अधिक अनुभवात्मक शिक्षणाच्या संधींची आवश्यकता असते. या निष्कर्षाच्या प्रकाशात, शैक्षणिक संस्था आणि धोरणकर्त्यांनी उच्च माध्यमिक अभ्यासक्रमात व्यावसायिक शिक्षण अधिक प्रभावीपणे एकत्रित करण्यावर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे. विद्यार्थ्यांना व्यावहारिक शिक्षणाचे अनुभव प्रदान करणे आणि एक सहाय्यक उद्योजक परिसंस्थेला चालना देणे हे उद्योजकांच्या पुढील पिढीच्या विकासात योगदान देऊ शकते, शेवटी नवकल्पना आणि आर्थिक वाढीस प्रोत्साहन देते.

भविष्यातील संशोधन विद्यार्थ्यांच्या मनोवृत्तीतील अनुदैर्घ्य बदल शोधू शकेल आणि व्यावसायिक शिक्षण कार्यक्रमांच्या दीर्घकालीन प्रभावाची तपासणी करू शकेल. ही उणीव दूर करून, शिक्षक विद्यार्थ्यांना आधुनिक अर्थव्यवस्थेच्या वाढत्या मागण्यांसाठी अधिक चांगल्या प्रकारे तयार करू शकतात आणि छत्रपती संभाजीनगर शहरातील उद्योजकतेची संस्कृती जोपासू शकतात.

संदर्भ

1. ह. ना. जगताप, शिक्षणातील नवप्रवाह व नवप्रवर्तने, नित्यनूतन प्रकाशन, पुणे
2. दिलीप पाटील, डॉ. दिनेश भक्कड, उद्योजकता आणि प्रकल्प व्यवस्थापन, अथर्व पब्लिकेशन, जळगाव
3. अरुण येवले, डॉ. सुखदाने, डॉ. चौधरी, उद्योजकता विकास, प्रशांत पब्लिकेशन, जळगाव
4. किशोर वंगळ, उद्योजकता आणि विकास, साई ज्योती पब्लिकेशन, नागपूर
5. आसावरी दुर्गे, आकाश बेले, विपणन व्यवस्थापन, साई ज्योती पब्लिकेशन, नागपूर
6. विनोद पाटील, आधुनिक शिक्षणातील आव्हाने, ऑरेंजबुक्स पब्लिकेशन्स, भिलाई
7. www.maharashtratimes.com/लेख/डॉ. अभिनव चतुर्वेदी/भरारी उद्योजकता शिक्षणाची/09-05-2019
8. www.prahaar.in/शिक्षण आणि उद्योजकता यांची सांगड घालावी/30/06/2013
9. www.naviarthkranti.org/article-series/business-wisdom/effective-ways-teach-your-kids-about-enterprenership-navi-arthkranti.
10. L. S., Eleazar, V., & Nayve Jr, R. (2024). Linkage between Entrepreneurial Competencies and Business Success: The Case of Micro and Small Business Enterprises in Concepcion, Tarlac.
11. Parida, P. K., & Parida, D. K. (2022). From ethics in education to ethics in governance: Crucial challenges for India. *Integration of Human Values in the Educational Programmes*, 83(1), 102-111.
12. Chinchmalatpure, U. R., & Koshti, N. R. (2021). Determinants of attitude of rural youth towards agriculture. *Journal of Extension Education*, 39, 15.
13. Pandey, N., & Bharthi, M. (2020). An empirical study on women's perspective of women-led enterprises: With special reference of Maharashtra. *VESIM Business School, Chembur, Mumbai*.

14. Ohol, S. B. (2020). *WOMEN ENTREPRENEURS AND ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT*. Ashok Yakkaldevi.
15. Shetty, B. R. (2018). Gap Analysis of Students' Experience and Expectations with Special Reference to MBA Education In India". *International Journal of Teaching, Education and Learning*, 2(2).
16. Pagar, P., & Yadav, P. (2017). A STUDY OF SCHEDULED CASTES& SCHEDULED TRIBES WORKERS PARTICIPATION IN PRIVATE SECTOR IN NASHIK CITY.
17. Alharbi, J., Almahdi, H., & Mosbah, A. (2018). The impact of entrepreneurship education programs (EEPs) on the entrepreneurial attitudes among higher education students. *International Journal of Management, Economics and Social Sciences*, 7(3), 245-271.
18. Huang-Saad, A. Y., Morton, C. S., & Libarkin, J. C. (2018). Entrepreneurship assessment in higher education: A research review for engineering education researchers. *Journal of Engineering Education*, 107(2), 263-290.